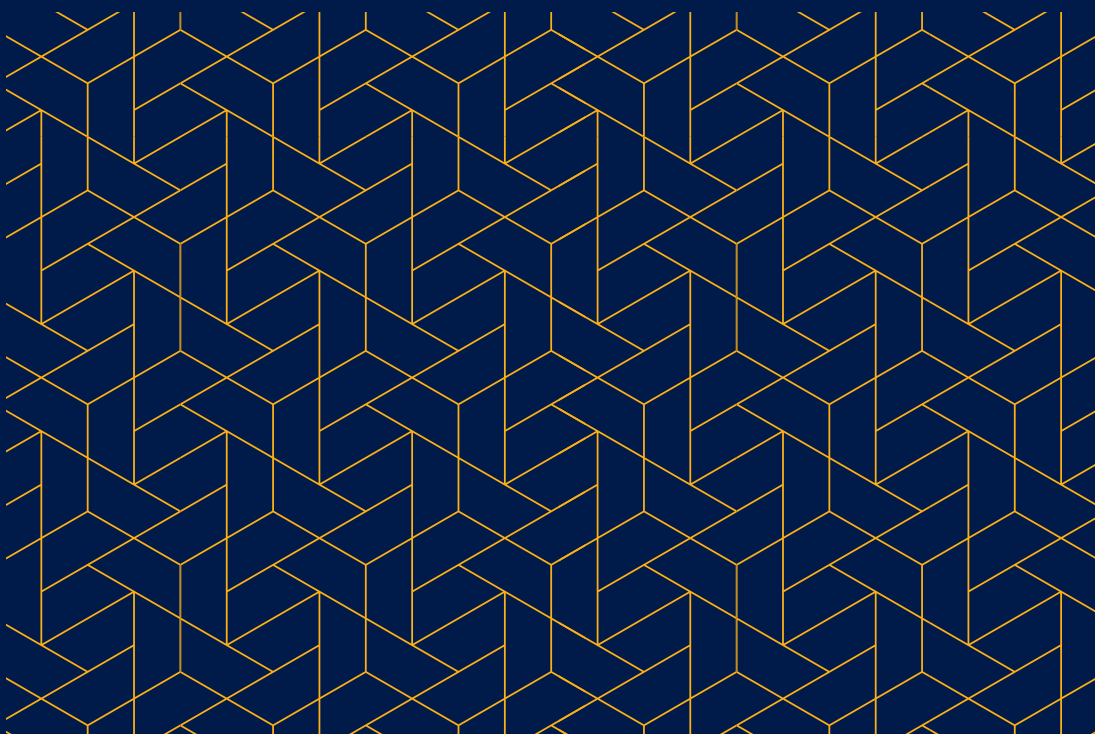

KONCEPTUALIZIMI I MARRËDHËNIEVE TË QEVERISJES SË MIRË TË SEKTORIT TË SIGURISË ME SISTEMIN E SIGURISË SHETËRORE

Prof. Dr. George R. Lucas, Jr, Dr. Dragan Lozançiç, Dr. Grazvydas Jasutis,
Dr. Frederic Laker, Kakhaber Kemoklidze dhe Rebecca Mikova

Rreth këtij botimi

Kjo analizë është përgatitur nga DCAF dhe ekspertë të pavarur. DCAF dëshiron të falënderojë Departamentin Federal të Mbrojtjes, Mbrojtjes Civile dhe Sportit (DDPS) të Konfederatës Zvicerane për mbështetjen bujare në mundësimin e këtij botimi.

Shënim

Mendimet e shprehura në këtë publikim janë ato të autorëve dhe nuk pasqyrojnë mendimet ose pikëpamjet e Departamentit Federal të Mbrojtjes, Mbrojtjes Civile dhe Sportit të Konfederatës Zvicerane.

Rreth DCAF

DCAF - Qendra e Gjenevës për Qeverisjen e Sektorit të Sigurisë është e përkushtuar në përmirësimin e sigurisë së shteteve dhe popujve të tyre brenda një kornize të qeverisjes demokratike, sundimit të ligjit, respektimit të të drejtave të njeriut dhe barazisë gjinore. Që nga themelimi i saj në vitin 2000, DCAF ka kontribuar në paqebërjen dhe zhvillimin më të qëndrueshëm duke ndihmuar shtetet partnere dhe aktorët ndërkombëtarë që mbështesin këto shtete, për të përmirësuar qeverisjen e sektorit të tyre të sigurisë përmes reformave përfshirëse dhe pjesëmarrëse. Krijon produkte inovative të njohurive, promovon normat dhe praktikën e mira, ofron këshilla ligjore dhe politike dhe mbështet ndërtimin e kapaciteteve të palëve të interesit të sektorit të sigurisë shtetërore dhe jo-shtetërore.

DCAF - Qendra e Gjenevës për Qeverisjen e Sektorit të Sigurisë, Maison de la Paix Chemin Eugène-Rigot 2E
CH-1202 Gjenevë, Zvicër

Tel: +41 22 730 94 00

info@dcaf.ch www.dcaf.ch

X: @DCAF_Geneva

Design & layout: DTP studio

ISBN: 978-92-9222-731-9

© 2022 DCAF - Geneva Centre for Security
Sector Governance

PËRMBAJTJA

Hyrje	4
1. Debati teorik.....	6
2. Përfitimet nga zbatimi i parimeve të qeverisjes së mirë në sektorin e zbulimit të Kroacisë.....	7
3. Korrektësia profesionale në veprim: Përse të përforcohet integriteti i mbrojtjes?	9
4. Kontributi i sigurisë së butë në fleksibilitetin dhe ndërtimin e aftësive: Rasti i Gjeorgjisë.....	13
5. Të drejtat e njeriut dhe Forcat e armatosura	15
6. Si mbështet mbikëqyrja parlamentare dhe e shoqërisë civile sigurinë e shtetit	25
Përfundim.....	30

KONCEPTUALIZIMI I MARRËDHËNIEVE TË QEVERISJES SË MIRË TË SEKTORIT TË SIGURISË ME SISTEMIN E SIGURISË SHTETËRORE

Prof. Dr. George R. Lucas, Jr, Dr. Dragan Lozançiq, Dr. Grazvydas Jasutis,
Dr. Frederic Laker, Kakhaber Kemoklidze dhe Rebecca Mikova

Hyrje

Një pushtim i plotë rus i Ukrainës ka sfiduar parametrat e arkitekturës së sigurisë së kombeve dhe ka zhvendosur planifikimin e mbrojtjes në aftësitë ushtarake. Në qershor të vitit 2022, krerët e shteteve dhe qeverive të NATO-s u takuan në Madrid dhe deklaruan se, “NATO do të vazhdojë të mbrojë popullsitë tona dhe të mbrojë çdo pëllëmbë të territorit aleat në çdo kohë. Ne do të ndërtojmë qëndrimin tonë të ri të fundit dhe do të forcojmë dukshëm parandalimin dhe mbrojtjen tonë në afat të gjatë për të garantuar sigurinë dhe mbrojtjen e të gjithë aleatëve. Do ta bëjmë këtë në përputhje me qasjen tonë 360 gradë, gjithandej tokës, ajrit, detit, hapësirës kibernetike dhe gjithësisë si dhe kundër të gjitha kërcënimeve dhe sfidave”¹. Parandalimi dhe mbrojtja e përforcuar duhet të arrihet përmes kontrollit më të madh të mbrojtjes dhe parandalimit kolektiv aleat që nga Lufta e Ftohtë. Do të përmirësohen planet e mbrojtjes, me më shumë forca në gatishmëri të lartë ndërsa forca specifike të paracaktuara për të mbrojtur aleatë të caktuar, më shumë trupa dhe më shumë pajisje të pozicionuara paraprakisht dhe rezerva armësh në lindje të Aleancës, duke rritur tetë grupet shumëkombëshe të luftimit të NATO-s². Vëmendja e madhe për aftësitë ushtarake duket të jetë e logjikshme duke marrë parasysh rrethanat aktuale. Megjithatë, pyetja mbetet nëse ende ka rëndësi ndërtimi i institucioneve dhe nëse investimet në qeverisjen e mirë të sektorit të sigurisë (QSS) duhet të vazhdojnë.

1 NATO (Organizata e Traktatit të Atlantikut të Veriut). Deklarata e Samitit të Madridit, lëshuar nga krerët e shteteve dhe qeverive të NATO-s pjesëmarrës në takimin e Këshillit të Atlantikut të Veriut në Madrid, më 29 qershor 2022. Në dispozicion në https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm

2 Ibid.

Në këtë punim ne argumentojmë se një pjesë e madhe e Sigurisë së Shtetit varet nga përkushtimi, respekti për të drejtat e njeriut, integriteti, guximi dhe kompetenca e secilit prej burrave dhe grave në shërbimin e sigurisë së shtetit: është e parëndësishme nëse këta burra dhe gra janë në ushtri ose në forcat e brendshme dhe ndërkombëtare të policisë. Paaftësia individuale ose korrupsioni, së bashku me mangësinë ose mungesën e plotë të edukimit dhe trajnimit të duhur profesional për të mbështetur kryerjen e duhur të detyrave janë pengesa të dukshme për këtë kërkesë. Por këta faktorë mbështeten, nga ana tjetër, mbi disa komponentë të tjerë delikatë të orientimit të sigurisë. Këta komponentë themelor janë të lidhur ngushtë me atë që ne mund të quajmë “profesionalizëm i shërbimit të sigurisë”.

Korrektësia profesionale është shenjë dalluese e QSS-së së mirë. Në një argumentim që mund t'i përshkruhet politikologut, Samuel P. Huntington (1957), deri te Republika e Platonit (ca. 375 p.e.s.), mësojmë se siguria shtetërore varet nga qeverisja e mirë e sektorit të sigurisë. Në veçanti varet nga burrat dhe gratë që janë të arsimuar mirë, të trajnuar siç duhet, pa korrupsion dhe plotësisht të përkushtuar ndaj shërbimit publik. Çdo anëtar individual i aparatit të sigurisë shtetërore duhet të dëshirojë të kryejë mirë realizimin e roleve dhe detyrave të tyre të caktuara: kjo do të thotë se ka gatishmëri për të mësuar, për t'u trajnuar dhe për të zhvilluar kapacitete individuale për shërbimin publik dhe mbrojtjen kombëtare. Kjo dëshirë, nga ana tjetër, buron dhe varet nga ushtria, policia dhe organizatat e tjera të sigurisë, që janë vetë larg njollës së korrupsionit dhe tërësisht të përkushtuar ndaj misionit kryesor të çdo organizate të shërbimit dhe sakrificës altruiste në garantimin e sigurisë së atdheut³: individët do ta mbajnë veten në këtë standard të lartë vetëm nëse organizatat e tyre e kërkojnë atë nga vetja e tyre⁴. Integriteti organizativ (shenja dalluese e qeverisjes së mirë të sektorit të sigurisë) nënkupton terma dhe koncepte të larta që shpesh thirren për të frymëzuar njerëzit e thjeshtë. Por këto thirrje shpesh perceptohen si pak më shumë se deklarata moralizuese – klishe të zbrazëta që nënvlerësohen, dhe shumë shpesh keqkuptohen. Për më tepër, ka raste të shumta të korrupsionit organizativ, mosrespektimit të të drejtave të njeriut dhe aftësive të dobëta të udhëheqjes nga anëtarët e rangut të lartë të organizatave të sigurisë. Në fakt, ka një mori rastesh në të cilat neglizhimi i qëllimshëm i këtyre koncepteve themelore dhe marrëdhëniet e tyre reciproke në sjelljen

3 Kjo marrëdhënie reciproke midis integritetit individual dhe organizativ është dokumentuar gjerësisht në librin klasik të Huntingtonit, *Ushtria dhe shteti: Teoria dhe politika e marrëdhënieve civilo-ushtarake* (Cambridge MA: Belknap Press i Universitetit të Harvardit, 1957). Për prejardhjen platonike të këtyre koncepteve, shih “Luftëtarë të harruar: Mësime të neglizhuara të liderimit nga Republika e Platonit” k.10 në George Lucas, *Etika dhe strategjia ushtarake në shekullin 21: Duke lëvizur përtej Clausewitz-it*, Londër: (Routledge, 2019).

4 Ibid.

individuale dhe organizative kanë pasojë katastrofike për sigurinë e shtetit.

Ky punim tenton të kontribuojë në debatin lidhur me aplikimin e qeverisjes së mirë të sektorit të sigurisë në sistemet e sigurisë shtetërore. Fillon me një përshkrim të shkurtër teorik që shpjegon lidhjen midis qeverisjes së mirë dhe sistemeve efektive të sigurisë shtetërore. Pastaj, vazhdon të shqyrtojë nevojën për përkushtim, integritet, guxim dhe kompetencë nga secili anëtar i shërbimit si dhe mekanizmat mbikëqyrës që mbështesin zhvillimin e arkitekturës efikase të sigurisë shtetërore. Punimi mbështet deklaratat me prova dhe studime të shumta të rasteve të studimit nga vende të ndryshme. Ai gjithashtu shqyrton, ndër të tjera, rëndësinë e të drejtave të njeriut në Forcat e Armatosura (FA), korrektësinë profesionale, rolin e shoqërisë civile dhe të legjislaturës dhe zbatimin e parimeve të qeverisjes së mirë në sektorin e zbulimit. Përderisa autorët kanë zgjedhur të përqendrohen në çështje të caktuara, ata pohojnë se QSS nuk mund të funksionojë e izoluar nga aftësitë.

1. Debati teorik

Lufta në Ukrainë ka pasuruar shumë fjalorin e politikanëve duke shtuar “Javelins”, “Himars”, “Stingers” dhe lloje të tjera të pajisjeve ushtarake që përdoren nga Forcat e Armatosura të Ukrainës në terren. Debati rreth QSS është ndalur ndërsa marrëdhënia midis QSS dhe sistemit efektiv të sigurisë shtetërore nuk ka fituar popullaritet as në vendet euro-atlantike, tradicionalisht mbështetësit më të fortë të konceptit. Njohja e lidhjes midis qeverisjes së mirë të (sektorit të sigurisë) dhe efektivitetit të sigurisë është si intuitive ashtu edhe teorike. Megjithatë, kjo nuk do të thotë se zbatimi i parimeve të qeverisjes së mirë nuk mund të ndikojë ndjeshëm në sigurinë e shtetit. Intuita, përvojat praktike (shembuj nga raste) dhe arsyetimi analitik mund të luajnë një rol në kuptimin më të mirë të realitetit në terren.

Qeverisja e mirë përfaqëson një dëshirë për të ushtruar pushtetin dhe autoritetin sipas një grupi standardesh të bazuara në vlera. Ajo ka për qëllim t'i shërbejë interesit publik, më saktësisht mirëqenies së shoqërisë. Në praktikë, qeverisja e mirë është sinonim i qeverisjes “demokratike” dhe është e karakterizuar nga parimet e llogaridhënies, transparencës, sundimit të ligjit, përgjegjësisë, reagimit, pjesëmarrjes, konsensusit, barazisë dhe gjithëpërfshirjes si dhe efektivitetit dhe efikasitetit. Qeverisja e mirë e sektorit të sigurisë nënkupton zbatimin e këtyre parimeve të njëjta, sa më shumë që të jetë e mundur, në të gjithë sektorët funksionalë që janë përgjegjës për sigurinë e shtetit. Kjo përfshin sektorin e zbulimit. Në fakt, ajo përfaqëson përafrimin e ‘si’ (mënyrat dhe mjetet) me ‘çfarë’ (qëllimet, objektivat). Parimet e qeverisjes së mirë përdoren për të udhëhequr, formësuar dhe ndikuar

në mënyrën se si arrihet siguria shtetërore. Nëse kjo është në dobi të drejtpërdrejtë të sigurisë shtetërore apo jo, është një çështje më e vështirë.

Rastet historike dhe bashkëkohore na ofrojnë vërtetime praktike për analizën tonë. Shërbimet e sigurisë të regjimeve komuniste gjatë Luftës së Ftohtë u shtrembëruan poshtësisht për të mbrojtur dhe për t'i shërbyer elitave politike dhe jo interesit publik. Kështu, ndërsa klasa sunduese ka përfituar, shoqëria në përgjithësi ka vuajtur. Por ndryshe nga llojet e sotme autoritare dhe joliberalë të qeverisjes, shumica e demokracive liberale e mbivlerësojnë sigurinë ndaj qeverisjes së mirë në një mënyrë ose në një tjetër. Shumica e këtyre vendeve pajtohen se shërbimet e tyre të sigurisë: nuk mund të jenë mbi ligjin; duhet të jenë nën kontrollin ekzekutiv; duhet t'i nënshtrohen mbikëqyrjes legjislative dhe/ose të pavarur; dhe duhet të mbahen përgjegjës për veprimet e tyre. Ata janë gjithashtu dakord se zbatimi i masave mbrojtëse, si kërkesa për autorizim të pavarur (gjyqësor) mbi kufizimin apo kufizimin e të drejtave të qytetarëve, mund të rrisë besimin publik. Është e rëndësishme që të mos shkelen të drejtat dhe liritë themelore. Por gjithashtu siguron që autoritetet politike dhe profesionale të mos tradhetojnë interesin publik (korrupsioni). Pasi që edhe demokracitë më shembullore kanë pasur vështirësi në të dyja rastet, një qasje e arsyeshme është reduktimi i rrezikut.

Demokracitë që zbatojnë parimet e qeverisjes së mirë kanë gjithashtu më shumë gjasa të kufizojnë ndërhyrjen e paligjshme politike, qoftë shërbimi i sigurisë objekt apo subjekt i ndonjë ndërhyrjeje të padrejtë. Të pasurit e një legjislacioni të qartë dhe pamëdyshje për sigurinë shtetërore dhe një kapacitet për të hetuar në mënyrë të pavarur akuzat për abuzim të pushtetit, qoftë nga drejtuesit e qeverisë apo nga zyrtarët e sigurisë shtetërore, ka kuptim: kjo zvogëlon rreziqet që lidhen me aktivitetet e paligjshme, performancën e dobët, harxhimin e burimeve dhe dështime të tjera në shërbimin e sigurisë shtetërore.

2. Përfitimet nga zbatimi i parimeve të qeverisjes së mirë në sektorin e zbulimit të Kroacisë

Aparati i sigurimit shtetëror-zbulimit i Kroacisë u krijua me nxitim pas shpërbërjes së ish Jugosllavisë gjatë konfliktit të armatosur të fillimit të viteve 1990. Pjesa më e madhe e personelit dhe normat e trashëguara të sjelljes u formësuan nga qeverisja e stilit autoritar të ish-Jugosllavisë. Pas luftës dhe gjatë tranzicionit në një demokraci liberale dhe një ekonomi të tregut të lirë, u transformua sistemi i sigurisë-zbulimit të Kroacisë. Aspiratat euro-atlantike të Kroacisë (për t'iu bashkangjitur NATO-s dhe BE-së) shtynë reformat së bashku

me disa skandale të profilin të lartë. Raporti i Progresit i BE-së për Kroacinë i vitit 2005 përmend në mënyrë specifike një rast shumë të publikuar të shkeljeve të të drejtave të njeriut nga shërbimet sekrete dhe bën thirrje për forcimin e mbikëqyrjes dhe parimeve të tjera demokratike.⁵Një sërë amendamentesh legjislative dhe ligjesh të reja u bashkuan për të krijuar kornizën normative që rregullon sistemin e sotëm kroat të sigurim-zbulimit.

Një nga ndryshimet themelore ishte ndarja e kompetencave të hetimit penal dhe të zbatimit të ligjit nga shërbimi (i brendshëm) i sigurisë shtetërore. Nën këtë mision më të ngushtë, shërbimi përqendroi përpjekjet dhe burimet e tij vetëm në kërcënimet ndaj sigurisë kombëtare. Kjo pati një ndikim të drejtpërdrejtë në aftësimin e shërbimit që të mbrojë më mirë burimet dhe metodat e tij: qoftë nga kërkesat e proceseve gjyqësore civile (procesi i rregullt); kërkesat standarde; ose të drejtat publike për qasje deri tek informatat. Vite më vonë, siguria e brendshme dhe shërbimet e huaja të zbulimit u bashkuan për të formuar një shërbim të vetëm civil të sigurisë-zbulimit (SOA). Ky veprim u bë për të konsoliduar përpjekjet dhe për të shfrytëzuar maksimalisht burimet në sigurimin e sigurisë shtetërore.

Miratimi i parimeve të qeverisjes së mirë pati gjithashtu një ndikim dramatik në bashkëpunimin ndërkombëtar të Kroacisë me shërbimet e sigurisë perëndimore. Natyra e sfidave në rritje të sigurisë globale dhe transnacionale dhe mjegullimi i vijës midis kërcënimeve të brendshme dhe të jashtme, nënkuptonte nevojën për bashkëpunim më të madh ndërkombëtar, me vlerë të shtuar në ofrimin e sigurisë më të madhe. Për shembull, operacionet e përbashkëta dhe shkëmbimet e vlerësimit të zbulimit shkuan përtej asaj që mund të arrinte vetë shërbimi i vetëm kroat. Njëkohësisht, mundësitë ndërkombëtare të arsimit dhe trajnimit si dhe shkëmbimi i njohurive dhe përvojave, kontribuuan në zhvillimin e ekspertizës dhe kapaciteteve të personelit. Para vendosjes së këtyre parimeve ka ekzistuar një bashkëpunim shumë i kufizuar. Por mundësitë për bashkëpunim të sektorit të zbulimit ishin shumë më të mëdha në mes demokracive që mendojnë njësoj e që praktikojnë qeverisje të mirë.

SOA pa një ndryshim të madh pas marrjes së vendimit për të hapur organizatën për publikun dhe për të rritur transparencën e saj (2014). Pasi shërbimet kroate të zbulimit dhe sigurisë kishin shmangur tradicionalisht çdo ekspozim publik, kjo ishte një ndryshim themelor i politikave. Ishte shumë më tepër se një gjest simbolik i llogaridhënies publike, duke ngritur pritshmëritë në lartësi të reja. Veprimet e ndërmarra përfshinin: (1) deklasifikimin dhe dorëzimin e vëllimeve të mëdha të materialit të fshehtë më parë në arkivat kombëtare; (2) prodhimin e një raporti publik vjetor; (3) organizimin e diskutimeve

5 Komisioni Evropian. Raporti i Progresit të Kroacisë 2005. SEC(2005)1424, f.13-14.

në tryezë të rrumbullakët me OJQ-të dhe aktivistët e të drejtave të njeriut; dhe (4) rritjen e qasjes në media. Kjo politikë e hapjes dhe transparencës më të madhe pati efekte të menjëhershme. Brenda vetëm disa javësh nga raporti, interesi i publikut për shërbimin ishte i hatashëm dhe pati një rritje eksponenciale në aplikimet për punësim. Kjo vetëm i ofroi shërbimit një grup më të madh dhe më konkurrues të aplikuesve nga të cilët mund të zgjidhnin. Media gjithashtu mirëpriti këtë ndryshim politikash. U rrit mbështetja publike dhe pati rritje të besimit në sektorin e sigurisë. Dhe me rritjen e besimit, më shumë qytetarë ishin të gatshëm të bashkëpunonin dhe/ose të siguronin informata. Kishte më shumë vetëdije publike për sigurinë kombëtare. Kjo rritje në besimin privat dhe publik gjithashtu ndihmoi SOA që të luajë një rol kryesor kombëtar në sigurinë kibernetike.

3. Korrektësia profesionale në veprim: Përse të përforcohet integriteti i mbrojtjes?

Le të shqyrtojmë dy raste skandaloze në të cilat siguria kombëtare është rrezikuar rëndë si rezultat i QSS të mangët dhe me të meta. Së pari dhe më së fundmi, performanca nën standard e trupave ruse në Ukrainë gjatë të ashtuquajturit “operacion special ushtarak” në pranverë dhe verë të vitit 2022; së dyti, i ashtuquajturit skandal “Fat Leonard” në Flotën e shtatë të SHBA në Paqësor gjatë dekadës së kaluar. Të dyja përfshijnë korrupsionin dhe udhëheqjen e dobët në nivelet më të larta të komandës. Të dyja penguan performancën efektive të atyre që ishin në shërbim në terren (ose, në rastin e dytë, në det të hapur). Të dyja rastet nxitën paaftësinë dhe mungesën e vendosmërisë dhe përkushtimit në mesin e ushtarëve që ishin të vetëdijshëm, ose që u prekën nga korrupsioni dhe mungesa e sjelljes profesionale. Të dy rastet panë zinxhirin komandues të minuar dhe panë dyshime rreth përkushtimit të udhëheqësve të lartë ndaj misionit të deklaruar të sigurisë së secilës organizatë. Të dyja nxitën cinizmin dhe mungesën e respektit për vetë profesionin e armatës si dhe për udhëheqësinë ushtarake dhe politike të të dyja organizatave të rëndësishme të sigurisë. E gjithë kjo, në fund të fundit, kontribuoi në performancat e dobëta në terren dhe minoi sigurinë shtetërore.

3.1 Federata Ruse në Ukrainë

Rasti i Rusisë është në qendër të vëmendjes së opinionit publik për tani. Korrupsioni dhe mungesa e integritetit përshkoi udhëheqjen politike dhe ushtarake dhe zinxhirin komandues. Gënjimi, mungesa e transparencës, korrupsioni, cinizmi dhe lakmia kanë shkatërruar strukturën morale dhe ligjore të një kombi dikur madhështor me trashëgiminë e tij kulturore të jashtëzakonshme. Rekrutimi i trupave

të pa trajnuara dhe të pavullnetshme ka nënkuptuar moralin e ulët dhe performancën e dobët në terren. Kjo është ndërlikuar nga mungesa e trajnimit profesional dhe gënjeshtreve për natyrën e misionit të tyre ushtarak në Ukrainë dhe sfidat e sigurisë me të cilat do të përballëshin pas vendosjes.

Ndoshta më seriozisht, korrupsioni dhe mungesa e integritetit në sektorin e zhvillimit të mbrojtjes dhe prokurimit të Federatës Ruse kanë garantuar performancën nën nivel dhe dështimin e pajisjeve jetike në terren, nga artileria dhe automjetet e blinduara dhe tanket deri në municion dhe komunikime. Ka pasur dështime të rënda të misionit dhe humbje të jetës në një shkallë që rrallë shihet në luftë bashkëkohore konvencionale. Një luftë e pakuptimtë kundër civilëve ukrainas dhe kryerja e shkeljeve flagrante të së drejtës ndërkombëtare, mund të thuhet se janë rezultat i pashmangshëm i këtij shkatërrimi moral dhe profesional.

Pavarësisht nga të gjitha defektet e saj, forcat e Sadam Huseinit në Irak gjatë Luftës së Parë të Gjirit, tejkaluan me të madhe dhe ia kaluan asaj që forcat ruse kishin arritur në muajt e fundit, ndërsa pajisjet irakiane ia dolën më mirë dhe performuan më me besueshmëri sesa materiali dhe pajisjet ushtarake të marra nga burimet e Federatës Ruse. Edhe kur u përballën me epërsinë dërrmuese të forcave të koalicionit aleat, trupat irakiane performuan më mirë në mbrojtjen e atdheut të tyre, përpara dorëzimit të tyre të pashmangshëm. Në Ukrainë, në krahasim rekrutët rusë të pajisur me pajisje të dëmtuar dhe nën mesatare, thellësisht të mashtruar në lidhje me “rëndësinë humanitare” të misionit të tyre të veçantë ushtarak, kanë rezultuar dobët. Morali i tyre i dobët, tëhuajsimi i tyre nga zinxhiri komandues dhe dështimet e shumta në terren mund të konsiderohen si një pasojë tërësisht e parashikueshme e qeverisjes së keqe të sektorit të sigurisë.

Forcat e FR, kanë dëshmuar si rezultat (të paktën deri tani) se nuk janë në gjendje të bëjnë luftë si profesionistë të vërtetë ushtarakë, në përputhje me të drejtën ndërkombëtare humanitare. Ata, në vend të kësaj, po mposhten siguri në pothuajse çdo hap nga forca më të pajisura, më të stërvitura dhe më të përkushtuara ukrainase, që po përpiqen të mbrojnë vendin e tyre dhe qytetarët e tjerë kundër këtij agresioni të pakuptimtë. Ka pak gjë që mund të bëjnë forcat ushtarake ruse përveçse të hakmerren përmes kryerjes së krimeve të luftës kundër civilëve të paarmatosur. Kjo nuk është për t'u habitur në fund, kur merret parasysh lidhja e trajnimit profesional dhe performancës me sukses në terren. Rusët po dështojnë sepse zinxhirët e tyre të furnizimit nuk kanë integritet dhe për shkak se forcat e tyre janë tërësisht joprofesionale në performancën e tyre.

3.2 Skandali “Fat Leonard” në Flotën e shtatë të SHBA

Si mund ta krahasojmë rastin e Federatës Ruse me përvojën e Forcave

Detare të SHBA në Paqësor? Konsideroni rastet e njëpasnjëshme të tokëzimeve dhe përplasjeve në det pas zbulimeve të plota dhe të vazhdueshme rreth skandalit “Fat Leonard”. Në qershor të vitit 2017, shtatë marinare amerikanë u vranë ndërsa oficeri i tyre komandues u plagos rëndë ndërsa ishte në gjumë në kabinën e tij kur luftanija USS Fitzgerald u përplas natën me një anije mallrash me flamur filipinez në jugperëndim të Tokios. Vetëm dy muaj më vonë, USS John S. McCain u përplas me një anije tregtare me flamur liberian në lindje të ngushticës së Malacca herët në mëngjes, pak para agimit. Dhjetë marinare u raportuan si të zhdukur; pesë të tjerë u plagosën. Dy luftanijet e flotës ushtarake detare që u përplasën me anijet tregtare, USS John S. McCain dhe USS Fitzgerald, dhe një anije e madhe udhëtarësh që goditi bregdetin në Gjirin e Tokios, USS Antietam, ishin të gjitha të vendosura në selinë e PacFleet (Yokosuka, Japoni). Ata kishin një prezencë të vazhdueshme të vendosur paraprakisht në Paqësor.

Pasi hetimet përjashtuan ndërhyrjen keqdashëse në operacionet rutinë të secilës anije (p.sh., një sulm kibernetik armik), shkaku iu atribua braktisjes së detyrës. Ka pasur mungesë të procedurave të duhura dhe performancë të dobët në zinxhirin komandues në të dy anijet. Disa oficerë të lartë dhe personeli i punësuar nga të dy anijet u liruan nga detyra, ndërsa Zëvendës admirali Joseph Aucoin, komandant i të gjithë Flotës së Shtatë, u lirua gjithashtu nga komanda pas hetimit të përplasjeve.

Këto ngjarje ishin thjesht të paimagjinueshme. Nuk ka pasur as kushte të vështira dhe as të mundimshme të punës. Përkundrazi, ka pasur operacione rutinore në det të ndërmarra gjatë netëve të kthjellëta, të qeta dhe me hënë. Të tilla që mëson të përvetësojë një kadet marine kah fundi i vitit të parë të trajnimit të lundrimit. Fitzgerald kishte një përplasje anësore në anën e djathtë, lloji më shkatërrues, i rrezikshëm dhe singlerisht i pafalshëm i përplasjes për detarët e trajnuar. Përveç oficerit në kuvertë, me gjasë në detyrë në ndihmë të kapitenit do të kishte pasur të paktën katër “roje” të personelit detar të vendosur para dhe prapa, në vëzhgim për dritat që do të kishin nënkuptuar një përplasje të mundshme. Megjithatë, asnjëri nga ekuipazhi i vëzhgimit në asnjërën nga situatat nuk e kanë zbuluar rrezikun deri sa është bërë shumë vonë⁶.

A ishte kjo, apo ishin këto aksidente të rastësishme? Të dyja u pasuan natyrshëm nga “ndalime” të plota, ku u administrua ritrajnimi i detyrueshëm për të siguruar aftësitë themelore. Trajnimi i rishikuar ishte bazik për një ekuipazh të mirë organizuar dhe të trajnuar mirë.

6 Richard Sisk. 17 gusht 2017. Forcat detare shkarkojnë komandantin, oficerin ekzekutiv nga USS Fitzgerald për shkak të përplasjes fatale. Lajmet ushtarake. Në dispozicion në <https://www.military.com/daily-news/2017/08/17/navy-fires-3-leaders-uss-fitzgerald-wake-deadly-collision.html>

Goditja anësore në të djathtë tregoi se luftaniija po kalonte përballë harkut të anijes së mallrave që po vinte, ndërsa anija “e ngarkuar”, ishte e detyruar ose t’i jepte të drejtën e kalimit anijes së mallrave që po afrohej, ose të merrte leje me radio nga anija e mallrave për të vazhduar drejtimin e saj. Fitzgerald nuk bëri asnjëherë, dhe rezultoi përplasja, me sa duket për shkak se rojet detare të vëzhgimit që qëndronin në urë nuk arritën të vërejnë anijen (vizualisht ose me radar), ose përndryshe nuk iu përgjigjën siç duhet anijes së mallrave që po vinte. Kjo ishte e pakuptueshme dhe e pafalshme.

Mungesa e profesionalizmit, e përqendrimit, e përkushtimit ndaj detyrës dhe e udhëheqjes jokompetente u konstatuan më pas se kishin luajtur rol në këtë aksident. Por a mund të shkëputen këto dhe aksidente të ngjashme nga i ashtuquajtimi skandali i ryshfetit i “Fat Leonard”? Ishte megjithatë Flota e Shtatë, oficerët dhe personeli i rekrutuar i së cilës ishin përfshirë në aktivitete të përhapura skandaloze dhe joprofesionale që datonin më shumë se një dekadë. Si mund të ruhet dinjiteti profesional, sjellja dhe korrektësia, ose të merren seriozisht detyrat e veta profesionale, kur zinxhiri komandues dhe personeli dihej se kanë marrë ryshfete nga Drejtori ekzekutiv i Glenn Defense Industries? Ata kishin marrë pjesë në festa luksoze dhe udhëtime shoppingu dhe kishin pranuar dhurata të paligjshme (për shembull, biletat për koncert të Lady Gaga). E gjithë kjo ishte bërë në këmbim të zbulimit të informatave të klasifikuara në lidhje me vendndodhjen e anijeve dhe PIMS (plan of intended movement -plani i lëvizjes së synuar) për ankorime në port për rifurnizim me fitim të lartë për më shumë se një dekadë para përplasjes së McCain dhe Fitzgerald.

Ka pasur korrupsion të përhapur në të gjithë Flotën e Shtatë, të njohur për të gjithë, nga Komandanti i Flotës dhe Zëvendëskomandanti e poshtë: të gjithë këta individë kanë ditur, marrë pjesë ose në rastin më të mirë kanë mbyllur sytë ndaj një regjimi tërësisht të korruptuar. Si mund të përbëjë kjo “qeverisje të mirë” për këto forca të sigurisë? Sjellja e këtij lloji NUK frymëzon respekt, përkushtim ose nxit fokusin e duhur në stërvitje dhe performanca shembullore. Në të vërtetë, Shefi i atëhershëm i Operacioneve Detare, Admirali John Richardson, ndau frikën në rritje me admiralët e tij të Flotës detare të mbledhur në Kolegjin për Luftë Detare në SHBA, pas përplasjeve. Ai deklaroi se, duke mos pasur një përlëshje domethënëse ushtarake në det që nga beteja e Midway (1942), Flota detare e SHBA-së ka të ngjarë të “ngatërrohet” në angazhimin e saj të ardhshëm detar. Nuk është çudi që ka pasur shqetësime të tilla, duke pasur parasysh moralin e ulët, stërvitjen e dobët, udhëheqjen tragjikisht të keqe dhe klimën e komandës thelbësisht gërryese në flotën e Paqësorit⁷.

7 Hope Hodge Seck, 19 gusht 2019. The Complex Legacy of CNO Adm. John Richardson. Lajmet ushtarake. Në dispozicion në <https://www.military.com/dai->

4. Kontributi i sigurisë së butë në fleksibilitet dhe ndërtimin e aftësive: rasti i Gjeorgjisë

Duke marrë parasysh dy raste në të cilat është rrezikuar rëndë siguria shtetërore si rezultat i qeverisjes së mangët dhe me të meta të sektorit të sigurisë, është e rëndësishme të shqyrtojmë shembullin e Republikës së Gjeorgjisë. Gjeorgjia ka bërë përpjekje për të krijuar institucione transparente dhe llogaridhënëse të sigurisë. Përderisa janë bërë reforma të rëndësishme në shërbimet e sigurisë të Gjeorgjisë gjatë pesëmbëdhjetë viteve të fundit, kalimi nga një “mentalitet operacional” post-sovjetik në një sistem transparent dhe llogaridhënës të qeverisjes demokratike do të thotë se këto reforma janë në vazhdim e sipër.

Në arritjen e një niveli të rëndësishëm të qeverisjes së mirë dhe llogaridhënies brenda institucioneve të mbrojtjes së Gjeorgjisë, NATO luan një rol të rëndësishëm dhe është një nga kontribuuesit kryesorë, veçanërisht në përpjekjet e Ndërtimit të Integritetit (NI). NI është parimi themelor në arritjen e transparencës dhe llogaridhënies brenda mbrojtjes dhe institucioneve të tjera të sigurisë në Gjeorgji.⁸ Lidhur me këtë, një nga hapat e parë (pas luftës së gushtit të vitit 2008) ishte në proces të nisjes së një Programi për zhvillim profesional (PZHP) në vitin 2009. Qëllimi i tij ishte përforsimi i kapaciteteve të personelit civil për mbikëqyrjen demokratike të Ministrisë së Mbrojtjes (MM) dhe institucioneve të tjera të sektorit të sigurisë në Gjeorgji.⁹ Gjeorgjia vazhdon të marrë pjesë në Programin e NATO-s për Ndërtimin e Integritetit, i cili synon të përmirësojë “integritetin, llogaridhënien dhe transparencën” brenda sektorëve të mbrojtjes dhe sigurisë duke ofruar ndihmë dhe këshilla¹⁰ praktike. Një nga rezultatet më të prekshme dhe praktike nga aktivitetet e lartpërmendura të bashkëpunimit NATO-Gjeorgji ishte krijimi i Shkollës për Ndërtimin e Institucioneve të Mbrojtjes (NIM). Kjo u themelua në vitin 2016, në samitin e NATO-s në Varshavë, si një iniciativë e re për Paketën Substanciale NATO-Gjeorgji (PSNG).¹¹ NIM u bë funksionale duke filluar nga 28 qershori

ly-news/2019/08/21/vision-and-disaster-complex-legacy-cno-adm-john-richardson.html

8 NATO (Organizata e Traktatit të Atlantikut të Veriut). 2021. Ndërtimi i integritetit. Në dispozicion në: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.html

9 NATO (Organizata e Traktatit të Atlantikut të Veriut). 2022. Marrëdhëniet me Gjeorgjinë. Në dispozicion në https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.html

10 Ibid.

11 Ministria e Mbrojtjes e Gjeorgjisë. Paketa Substanciale NATO-Gjeorgji. Në dispozicion në <https://mod.gov.ge/en/page/65/substantial-package>

2016 dhe u krijua në Qendrën për zhvillim profesional të Ministrisë së Mbrojtjes së Gjeorgjisë¹². Qëllimi kryesor për NIM është të promovojë dhe të kontribuojë në reformën e vazhdueshme të aparatit të sigurisë gjeorgjiane në katër fushat kryesore:

- Qeverisja në Sektorin e Sigurisë. Aktivitetet e NIM synojnë rritjen e nivelit të ekspertizës dhe profesionalizmit tek zyrtarët e lartë të mbrojtjes dhe sigurisë. Ajo është përqendruar kryesisht në forcimin e ndërtimit të kapaciteteve midis personelit dhe në rritjen e integritetit, llogaridhënies, transparencës dhe në “nxitjen e parandalimit të rreziqeve të korrupsionit”;
- Politika e mbrojtjes dhe sigurisë. Në këtë drejtim, shkolla është e fokusuar në krijimin e një platforme të gjerë për shkëmbim të konsiderueshëm të informatave midis personelit të sigurisë, nëpunësve civilë nga qeveria dhe për përfaqësues të tjerë nga OJQ-të;
- Bashkëpunimi ndërinstitucional. Nëpërmjet kurseve të ndryshme të trajnimit NIM promovon bashkëpunimin ndërinstitucional midis degëve të ndryshme të aparatit të sigurisë në qeverinë gjeorgjiane;
- Bashkëpunimi kombëtar dhe ndërkombëtar. Në këtë drejtim, shkolla fokusohet në zgjerimin e platformës për diskutime rreth çështjeve të sigurisë midis institucioneve të shërbimit të sigurisë, akademisë dhe përfaqësuesve të medias, si dhe me ekspertë dhe mësues vendas dhe të huaj¹³.

Midis palëve të interesit dhe partnerëve, NIM ka ndërtuar një reputacion i të qenit një instrument i aftë dhe i besueshëm në përf forcimin e kapaciteteve profesionale të sektorëve të mbrojtjes dhe sigurisë gjeorgjiane¹⁴. Deri më sot, nuk ka të dhëna të qëndrueshme për efikasitetin dhe aftësinë operacionale të personelit të Ministrisë së Mbrojtjes (si dhe institucioneve të tjera), të cilët i janë nënshtruar trajnimeve ose programeve arsimore të NIM. Statistikat e disponueshme ofrojnë vetëm numrin e personelit ushtarak dhe civil që kanë kaluar nëpër kurse të ndryshme të trajnimit të shkollës NIM.¹⁵

12 Ministria e Mbrojtjes e Gjeorgjisë. Shkolla për Ndërtim të Institucioneve të Mbrojtjes. Në dispozicion në <https://mod.gov.ge/ge/page/60/tavdacvis-institucioni-agmsheneblobis-sko-la>

13 ShNIM (Shkolla e Ndërtimit të Institucioneve të Mbrojtjes). Rreth shkollës. Në dispozicion në <https://dibs.mod.gov.ge/EN/pages/2>

14 Ibid.

15 ShNIM (Shkolla e Ndërtimit të Institucioneve të Mbrojtjes). Broshura. f.10. Available from <https://dibs.mod.gov.ge/uploads/images/geo%2000010.pdf> Që nga themelimi, shkolla NIM ka zhvilluar 242 ngjarje edukative (25 seminare, 14 ligjërata, 54 trajnime, 47 punëtori (përfshirë edhe ndërkombëtare), 13 diskutime dhe 7 konferenca) dhe ka pritur më shumë se 5000 personel civil dhe ushtarak.

Megjithatë, dëshmitë joformale tregojnë një korrelacion pozitiv midis këtyre kurseve të trajnimit dhe efikasitetit operacional dhe kapacitetit institucional (përfshirë MM).

5. Të drejtat e njeriut dhe Forcat e armatosura

Shembujt e mësipërm që përfshijnë Rusinë, SHBA dhe Gjeorgjinë kanë theksuar rëndësinë e integritetit dhe të drejtave të njeriut në sektorin e mbrojtjes. Nevojitet shqyrtim i mëtejshëm për të kuptuar më mirë lidhjen e integritetit dhe të drejtave të njeriut me mangësitë operative. Ekzistojnë dy konsiderata kryesore për të siguruar të drejtat e njeriut në forcat e armatosura: 1) mbrojtja e të drejtave të njeriut të anëtarëve të forcave të armatosura; dhe 2) sigurimi që anëtarët e forcave të armatosura të sillen në përputhje me të drejtat e njeriut. Respektimi i të drejtave të njeriut në forcat e armatosura është një faktor kyç për përfundimin e sigurisë shtetërore.

5.1 Mbrojtja e të drejtave të njeriut në Forcat e armatosura

Mbrojtja e të drejtave të njeriut në FA dhe mishërimi i tyre në një kulturë ushtarake janë një komponent thelbësor i lidhur ngushtë me efikasitetin operacional. Një numër studimesh kanë hulumtuar më parë se si normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut zbatohen për anëtarët e forcave të armatosura¹⁶ si dhe për personelin ushtarak të rekrutuar.¹⁷ Shkeljet e të drejtave të rekrutëve dhe anëtarëve të rregullt të forcave të armatosura, të dyja ndodhin ndërsa dëmtojnë drejtpërdrejt dhe tërthorazi efektivitetin operacional dhe sigurinë kombëtare të një shteti të caktuar. Merrni praktikën e detyrimit/riti i kalimit (ang. hazing) midis ushtarakëve të rinj dhe të lartë. Një formë famëkeqe e detyrimit/ritit të kalimit që e ka origjinën nga Forcat e Armatosura Sovjetike është dedovshçina: “rekrutët e rinj pritet që të riparojnë rrobat e rekrutëve të lartë, të shkëlqejnë këpucët e tyre, të rregullojnë shtretërit e tyre dhe t’u japin ushqimin e tyre dhe t’ua japin atyre pagesën e tyre të vogël kur ta marrin atë. Ata që nuk binden

16 OSBE (Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë) dhe DCAF (Qendra Gjenevë për Qeverisjen e Sektorit të Sigurisë). 2021. Të drejtat e njeriut të personelit të Forcave të armatosura: përmbledhje e standardeve, praktikave të mira dhe rekomandimeve. Në dispozicion në: <https://www.osce.org/odihr/480152>

17 Elizaveta Chymk, Dr. Grazvydas Jasutis, Rebecca Mikova and Richard Steyne. 2020. Doracak u ligjor për të drejtat e rekrutëve. Në dispozicion në: <https://www.dcaf.ch/legal-handbook-rights-conscripts>; Shih edhe Dr. Grazvydas Jasutis, Rebecca Mikova dhe Richard Steyne. 2022. Të drejtat e rekrutëve gjatë emergjencave kombëtare në Evropën Lindore, Kaukazin e Jugut dhe Azinë Qendrore: Një studim i rastit të COVID-19. Në dispozicion në: <https://www.dcaf.ch/rights-conscripts-during-national-emergencies-eastern-europe-south-caucasus-and-central-asia-case>

rrihen. [...] Për sa u përket motrave (ushtarët e rinj të identifikuar si të dobët nga ushtarët e lartë), ngacmimi mund të jetë dërmues. Ata mund të përdoren si skllavë seksi, mund të detyrohen të qëndrojnë zgjuar gjithë natën duke bërë diçka për një ushtar të lartë, mund të jenë punët më të këqija të mundshme dhe nuk është e panjohur që ata të rrihen pa asnjë arsye”.¹⁸ Kjo jep një ide të të drejtave të ndryshme që kanë potencial për t’u shkelur për shkak të detyrimit/ritit të kalimit dhe bullizmit: p.sh., e drejta e jetës; ndalimi i torturës ose trajtimit ose dënimit çnjerëzor ose degradues; ndalimi i punës së detyruar; e drejta e respektimit të jetës private dhe familjare, liria e mendimit, ndërgjegjes dhe fesë; ndalimi i diskriminimit; dhe e drejta e pronës.

“Ngacmimet e çfarëdo lloji nuk janë në interesin e askujt. Kjo është e dëmshme për shëndetin, performancën dhe moralin e atyre që janë në anën tjetër të pranimit dhe mund të rezultojë përfundimisht me largimin e tyre krejtësisht nga puna në MM. Gjithashtu dëmton efektivitetin operacional të ekipeve dhe reputacionin e Forcave të Armatosura dhe Ministrisë së Mbrojtjes.”¹⁹

Keqtrajtimi i rekrutëve dhe pjesëtarëve të shërbimit të forcave të armatosura çon në:

Largimin e paligjshëm nga forcat e armatosura ose njësitë ushtarake:

Keqtrajtimi i rekrutëve çon në rekrutë që përpiqen të lënë shërbimin ushtarak ose përmes përjashtimeve të ligjshme ose përmes largimit të paligjshëm ose përpjekjes për të bërë këtë.²⁰ Në disa raste, rekrutët përdorin vetëdëmtimin me qëllim që t’i shmangen shërbimit. Është raportuar se detyrimi/riti i kalimit në ushtrinë ruse është një problem i madh që çon në përpjekje të përhapura dhe shpesh të suksesshme për të marrë përjashtim nga shërbimi, më së shpeshti për arsye mjekësore ose arsimore.²¹ Pasojat e keqtrajtimit të pjesëtarëve të forcave të

18 Dale R. Harspring. 2007. Dedovshçina në ushtrinë ruse: Problemi që nuk do të largohet. Gazeta e Studimeve ushtarake sllave. Vëll. 18(4). f.607-629. Në dispozicion në <https://doi.org/10.1080/13518040500356948>

19 Ministria e Mbrojtjes e Mbretërisë së Bashkuar. JSP 763 The MoD Harassment Complaints Procedures - A guide for all MoD Service and civilian personnel about making, responding to, advising on, investigating and deciding on, complaints of harassment. Në dispozicion në https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/Optional_Protocol_AnnexG-U.pdf

20 Human Rights Watch. 2004. Gabimet e ritit të kalimit: Trajtimi çnjerëzor dhe degradues i rekrutëve të rinj në Forcat e Armatosura Ruse. Vëll. 16. Nr 8(D). f.52. Në dispozicion në: <https://www.hrw.org/reports/2004/russia1004/russia1004.pdf>

21 Suzanne B. Freeman dhe Katherine K. Elgin. 17 mars 2022. Çfarë na tregon për dorimi i rekrutëve rusë për luftën në Ukrainë. Politico. Në dispozicion në <https://www.politico.eu/article/what-the-use-of-russia-conscripts-tells-us-about-the-war-in-ukraine/>

armatosura rezultojnë me përkushtim më të ulët organizativ. Kjo, nga ana tjetër, është konstatuar se çon në kënaqësi më të ulët nga puna, gjasa më të mëdha për t'u larguar nga ushtria dhe gjasa më të ulëta për t'u ri-regjistruar.²² Kur ndërgjegjësimi për sjelljen negative në ushtri bëhet i njohur publikisht, bie prestigji i ushtrisë, gjë që mund të ndikojë negativisht në procesin e vendimmarrjes së të rinjve që konsiderojnë një karrierë në forcat e armatosura.²³

Dëmtimi fizik mbi ushtarët e keqtrajtuar: Keqtrajtimi paraqet një kërcënim për shëndetin e personelit të forcave të armatosura dhe rekrutëve dhe çon ata në lëndime fizike.²⁴ Po ashtu mund të rrezikojë jetën dhe mirëqenien e tyre. Detyrimi/riti i kalimit (ang. hazing) përfshin forma të ndryshme të ngacmimit fizik. Këto mund të çojnë në lëndime të përhershme ose vdekje.²⁵ Detyrimi/riti i kalimit dhe abuzimi fizik jo vetëm që shkelin drejtpërsëdrejti të drejtat e njeriut të rekrutëve, por gjithashtu çojnë në një efikasitet më të ulët operacional, pasi lëndimet e rënda nga ngacmimi mund të nënkuptojnë një lirim të hershëm.²⁶

Dëmtim i shëndetit mendor të ushtarëve të keqtrajtuar: Keqtrajtimi i pjesëtarëve të forcave të armatosura dhe rekrutëve shkakton jo vetëm lëndime fizike, por edhe mendore. Bullizmi në ushtri ka treguar se çon në stres, psikologjinë e stresit post-traumatik, humbje peshe, humbje flokësh, ankth, frustrim, humbje të gjumit, frikë, simptoma psikosomatike dhe madje edhe vetëvrasje.²⁷ Për shembull rekrutët që kanë pësuar dhunë seksuale sulm, përjetim të emocioneve të forta, ndjenja të mpirjes, probleme me gjumin, vështirësi me vëmendjen, përqendrimin, kujtesën si dhe probleme me alkoolin ose droga të tjera, probleme fizike shëndetësore dhe çrregullim post-traumatik të stresit. Këto natyrshëm minojnë efektivitetin e tyre operacional.²⁸

-
- 22 Jaineë Stuart dhe Nicholas Szeszeran. 2021. Bullying in Military: A Review of the Research on Predictors and Outcomes of Bullying Victimization and Perpetration. *Military Behavioral Health*. Vëll. 9(3). f. 255-266.
- 23 Jirí Hodný dhe Radim Štastný. 1997. Bullying in the army of the Czech Republic. *Gazeta e Studimeve ushtarake sllave*. Vëll 10(1). f. 128-140. Në dispozicion në: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13518049708430278>
- 24 Human Rights Watch. 2004. Gabimet e rritit të kalimit: Trajtimi çnjerëzor dhe degradues i rekrutëve të rinj në Forcat e Armatosura Ruse. Vëll. 16. Nr 8(D). f.52. Në dispozicion në: <https://www.hrw.org/reports/2004/russia1004/russia1004.pdf>
- 25 Kamarck, Kristy. 18 korrik, 2019. Hazing in the Armed Forces. Congressional Research Service. Në dispozicion në: <https://sgp.fas.org/crs/natsec/IF10948.pdf>
- 26 Burke, Helena. 24 nëntor 2021. Senator blasts Defence Force for 20 minute 'torture' video of young cadet. NRC. Në dispozicion në: <https://www.news.com.au/national/politics/senator-blasts-defence-force-for-20-minute-torture-video-of-young-cadet/news-story/1220e12fe7b83433c1a5d16e3b5cd1e9>
- 27 Jaineë Stuart dhe Nicholas Szeszeran. 2021. Bullying in Military: A Review of the Research on Predictors and Outcomes of Bullying Victimization and Perpetration. *Military Behavioral Health*. Vëll 9(3). f. 255-266.
- 28 Departamenti Amerikan i Çështjeve të veteranëve. 2021. Trauma seksuale ushtarake. Në dispozicion në <https://www.mentalhealth.va.gov/404.asp?404;http://>

Keqtrajtimi i rekrutëve dhe pjesëtarëve të forcave të armatosura i çon ata në vetëvrasje.²⁹ Detyrimi/riti i kalimit ushtarak u gjet të jetë një parashikues i rëndësishëm i nivelit më të lartë të zemërimit, i cili nga ana tjetër shkakton simptoma të depresionit, të cilat shoqërohen me ide më të mëdha vetëvrasëse.³⁰ Një studim zbuloi se 18.7% e personelit të forcave të armatosura të SHBA që kanë përjetuar detyrimin/ritin e kalimit kanë raportuar mendime vetëvrasëse.³¹

Hakmarrja ndaj personelit tjetër të forcave të armatosura: Në raste të tjera, rekrutët mund të jenë të prirur për të vrarë ose për të plagosur seriozisht torturuesit e tyre. Për shembull, në tetor të vitit 2019, një rekrut rus Shamsutdinov vrau tetë bashkëushtarë të tjerë në Lindjen e Largët të vendit. Babai i Shamsutdinov-it fajësoi veprimet e djalit të tij për shkak të dedovshçina (detyrim/ritit të kalimit ushtarak). Afro 20,000 njerëz kanë nënshkruar një peticion në change.org për t'i dhënë fund dedovshçina-s dhe për të bërë thirrje për lirin e Shamsutdinovit menjëherë pas të shtënave³². Ky fenomen, fragging, ku ushtarët vrasin bashkëlufëtarë, shtrihet edhe në personelin e forcave të armatosura me kontratë.³³ Në rastet kur fragging ka të bëjë me torturuesit e papëlqyer nga njësitë, incidentet mund të mos raportohen ose të vihen si aksidente ose beteja.³⁴ Në lidhje me luftën në Afganistan u tha si në vijim: “Ndërsa ka shumë arsye për disfatën e ushtrisë sovjetike në Afganistan, nuk ka dyshim se dedovshçina ka luajtur një rol të rëndësishëm. Me kalimin e kohës në anën tjetër, kjo minoi kohezionin e njësisë dhe efektivitetin ushtarak. Deri në fund të luftës, shumë oficerë sovjetikë kishin më shumë frikë nga trupat

www.mentalhealth.va.gov/docs/:-:text=Military%20sexual%20trauma,%20or%20MST,%20is%20the%20term,are%20involved%20with%20against%20your%20will.%20Examples

- 29 Human Rights Watch. 2004. Gabimet e rritit të kalimit: Trajtimi çnjerëzor dhe degradues i rekrutëve të rinj në Forcat e Armatosura Ruse. Vëll. 16. No. 8(D). f.52 Në dispozicion <https://www.hrw.org/reports/2004/russia1004/russia1004.pdf>
- 30 JaeYop Kim, JoonBeom Kim dhe SooKyung Park. 2019. Military hazing and suicidal ideation among active duty military personnel: Serial mediation effects of anger and depressive symptoms. Ditari i çrregullimeve afektive. Vol 256. fq 79-85. Në dispozicion <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165032718329860>
- 31 Ibid.
- 32 The Moscow Times. 31 Tetor 2019. Përse një ushtar rus qëlloi dhe vrau 8 kolegë të tij rekrutë? Në dispozicion në <https://www.themoscowtimes.com/2019/10/31/why-did-a-russian-soldier-shoot-and-kill-8-fellow-recruits-a67987>
- 33 Yudhvir Rana. 7 maj 2022. Punjab: BSF Jawan nga Karnataka i vdekur pas vrasjes së katër kolegëve të lartë. The Times of India. Në dispozicion në <https://timesofindia.indiatimes.com/city/amritsar/bsf-constable-kills-4-senior-col-leagues-self-one-injured/articleshow/90037707.cms>
- 34 See case of Soviet soldiers in Afghanistan: Dale R. Harspring (Shih rastin e ushtarëve sovjetik në Afganistan) 2007. Dedovshçina në ushtrinë ruse: Problemi që nuk do të largohet. Gazeta e Studimeve Ushtarake Sllave. Vëll. 18(4). f.607-629. Në dispozicion në <https://doi.org/10.1080/13518040500356948>;

e tyre sesa nga Muxhahidët. Të paktën ata e dinë se Muxhahidinët ishin armiq. Ata nuk mund të thoshin nëse personi që flinte në çadrën pranë tyre ishte apo jo i përgatitur për t'i vvarë.³⁵ Janë bërë raporte të ngjashme në lidhje me trupat ruse në kontekstin e luftës në Ukrainë.³⁶

Ulja e performancës së personelit të forcave të armatosura dhe forcave të armatosura në përgjithësi: Keqtrajtimi i personelit të forcave të armatosura çon në uljen e niveleve të performancës në punë. Për shembull, MM-ja britanike e konsideron ngacmimin të papranueshëm sepse dëmton efektivitetin operacional të personelit dhe njëjive.³⁷ Hulumtimet kanë treguar se ngacmimi dhe keqtrajtimi në kontekste ushtarake rezultojnë në dobësim dhe zvogëlojnë performancën dhe produktivitetin në punë.³⁸ Për forcat e armatosura në përgjithësi ajo çon në rritjen e problemeve financiare dhe ligjore.³⁹

Besimi, morali dhe kohezioni i dobësuar midis personelit të forcave të armatosura: Keqtrajtimi paraqet një kërcënim për besimin dhe kohezionin e forcave të armatosura dhe minon efektivitetin e tyre operacional dhe luftarak.⁴⁰ Për shembull thuhet se rekrutët rusë kanë moral dhe kohezion më të ulët për shkak të dedovshçina-s.⁴¹ Kohezioni i grupit në përgjithësi përkufizohet si shkalla deri në të cilën anëtarët bashkohen për të formuar një grup dhe për t'u mbajtur së bashku nën stres. Kohezioni i njësisë është i rëndësishëm sepse: rrit performancën e njësisë; përmirëson efikasitetin e trajnimit; rrit rezistencën ndaj stresit midis anëtarëve të njësisë; zvogëlon kohën e humbur për problemet disiplinore; rrit ngeljen e anëtarëve; ndihmon komunikimin; zvogëlon viktimat; përmirëson efikasitetin e përgjithshëm të njësisë; dhe ndihmon motivimin dhe moralin e anëtarëve.⁴² Studimet empirike

35 Ibid., f. 614-615

36 Ned Simons. 2020. Një komandant rus u vra nga ushtarët e tij, kanë bërë të ditur zyrtarët perëndimorë. Huffington Post. Në dispozicion https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/russian-troops-killed-their-own-commander_uk_623dc-61de4b-0bcc5b4784bf8

37 Ministria e Mbrojtjes e Mbretërisë së Bashkuar, Plan veprimi për parandalim.

38 Jaanee Stuart dhe Nicholas Szeszeran. 2021. Bullying in Military: A Review of the Research on Predictors and Outcomes of Bullying Victimization and Perpetration. *Military Behavioral Health*. Vol 9(3). f. 255-266.

39 Ibid.

40 Shërbimi kërkimor i Kongresit. 2019. Hazing in the Armed Forces. Në dispozicion në: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1169634.pdf>; Dale R. Harspring. 2007. Dedovshçina në ushtrinë ruse: Problemi që nuk do të largohet. *Ditari i Studimeve Ushtarake Sllave*. Vëll. 18(4). 607-629. Në dispozicion: <https://doi.org/10.1080/13518040500356948>

41 Suzanne B. Freeman dhe Katherine K. Elgin. 17 mars 2022. Çfarë na tregon përdorimi i rekrutëve rusë për luftën në Ukrainë. *Politiko*. Në dispozicion në <https://www.politico.eu/article/what-the-use-of-russia-conscripts-tells-us-about-the-war-in-ukraine/>

42 Guy L. Siebold. 2012. Shkenca e kohezionit ushtarak. Mikael Salo dhe Risto Sinnkko (Eds.) Në shkencën e kohezionit të njësisë - Karakteristikat dhe ndikimet

të kaluara kanë vërtetuar se ekziston një korrelacion i fortë midis kohezionit më të lartë që rezultojn në performancë më të lartë të njësive.⁴³ Veçanërisht, rritjet në kohezionin e njësive (diçka jo e vështirë për t'u arritur) rezultojnë në një rritje të dukshme në performancën e njësive të matur objektivisht. Kjo zakonisht është e vështirë të gjenerohet pa rritje të konsiderueshme në kohën dhe burimet e trajnimit.⁴⁴ Ka një numër të madh shembujsh që tregojnë se kohezioni jo vetëm që mundëson, por edhe rrit efektivitetin luftarak.⁴⁵ Në mënyrë të ngjashme, gatishmëria luftarake dhe efektiviteti luftarak është i ndërlidhur mirë me lidhjet anësore, me besim tek bashkëushtarët dhe udhëheqësit dhe me një ndjenjë të fortë të përgjegjësisë reciproke.⁴⁶ Kjo ndjenjë e besimit, respektit dhe ndjenja e lidhjes me njëri-tjetrin zhvillohet përmes ndërveprimit të përsëritur të suksesshëm.⁴⁷ Keqtrajtimi, natyrisht, e minon drejtpërdrejt këtë.

Perceptimet negative të ushtrisë: Keqtrajtimi mund të dobësojë moralin e anëtarëve të forcave të armatosura si dhe të përdoret nga shtetet armike për të inkurajuar dezertimin. Në fund të fundit, ushtarët e keqtrajtuar kanë më shumë gjasa t'i dorëzohen armikut. Për shembull, më 15 mars 2022, Presidenti ukrainas Zelensky u foli anëtarëve të forcave ruse: "Nëse u dorëzoheni forcave tona, ne do t'ju trajtojmë ashtu siç duhet të trajtohen njerëzit. Ashtu siç nuk ju kanë trajtuar në ushtrinë tuaj".

Nga kjo del se shkelja e të drejtave të njeriut të pjesëtarëve të forcave të armatosura si dhe të rekrutëve, dëmton, në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe të tërthortë, efektivitetin operacional të forcave të armatosura dhe përbën një kërcënim për sigurinë kombëtare. Në përgjithësi, anëtarët

e saj. Universiteti për mbrojtje kombëtare - Finlandë. f. 52. Në dispozicion <https://core.ac.uk/download/pdf/39946735.pdf#page=46>

- 43 Shih G. L. Siebold. 1999. Evolucionit i matjes së kohezionit. Psikologji ushtarake. Vëll. 11(1), 5-26; Guy L. Siebold. 2006. Kohezioni ushtarak i grupit. C. A. Castro dhe A. B. Adler (Eds.) Në jetën ushtarake: psikologjia e shërbimit në paqe dhe në luftë. Vëll. 1. Performanca ushtarake. f. 185-201; Shih gjithashtu G. L. Siebold dhe T. J. Lindsay. 1999. Marrëdhënia midis përshkruesve demografikë dhe kohezionit dhe motivimit të perceptuar të ushtarëve. Psikologji ushtarake. Vëll. 11(1). f. 107-126; LW Oliver et al. 1999. Një integrim cilësor i literaturës së kohezionit ushtarak. Psikologji ushtarake. Vëll. 11(1). f. 57-83.
- 44 Guy L. Siebold. 2012. Shkenca e kohezionit ushtarak. Mikael Salo dhe Risto Sinnkko (Eds.) Në shkencën e kohezionit të njësive - Karakteristikat dhe ndikimet e saj. Universiteti për mbrojtje kombëtare - Finlandë. f. 52. Në dispozicion në: <https://core.ac.uk/download/pdf/39946735.pdf#page=46>
- 45 Reuven Gal. 2012. Pse është i rëndësishëm kohezioni?. Mikael Salo dhe Risto Sinnkko (Eds.) Në shkencën e kohezionit të njësive - Karakteristikat dhe ndikimet e saj. Universiteti për mbrojtje kombëtare - Finlandë. f. 40. Në dispozicion në: <https://core.ac.uk/download/pdf/39946735.pdf#page=46>
- 46 Ibid. f.39.
- 47 K. Kuwabara. 2011. Kohezioni, bashkëpunimi dhe vlera e të bërit të gjërave së bashku: Si shkëmbimet ekonomike krijojnë lidhje relacionale. Revista Sociologjike Amerikane. Vol 76(4). f. 560-580.

e forcave të armatosura nuk mund të pritet të respektojnë ligjin humanitar dhe të drejtat e njeriut në operacionet e tyre, përveç nëse respektimi i të drejtave të njeriut është i garantuar brenda radhëve të ushtrisë.⁴⁸

5.2 Pajtueshmëria me të Drejtat e Njeriut gjatë operacioneve⁴⁹

Ndërsa palët në misionet dhe operacionet e kryera nga bashkësia ndërkombëtare mbeten të detyruara nga E drejta ndërkombëtare e të drejtave të njeriut (DNDNj) dhe E drejta ndërkombëtare humanitare (DNH), një pjesë e madhe e provave tregojnë se forcat e sigurisë ndonjëherë i kanë shkelur të njëjtat. Pasojat janë të thella. Sigurisht, për ata që kanë vuajtur nga shkelje të tilla të të drejtave të njeriut. Por besueshmëria e operacioneve dhe bashkësisë ndërkombëtare në përgjithësi si dhe efektiviteti dhe efikasiteti i tyre në arritjen e qëllimeve të tyre, bëhet problem gjithashtu.

Shkeljet e DNDNj dhe DNH nxisin një kulturë të sjelljes joetike dhe mosndëshkimit të personelit të forcave të armatosura. Ato mund të marrin formën e bullizmit, ngacmimit ose keqtrajtimit nga forcat e sigurisë ndaj popullatave lokale dhe mund të çojnë në një rrezik në rritje të korrupsionit dhe sjelljes joetike. Kjo është për shkak se shkeljet e tilla, sidomos ato të kryera pa u ndëshkuar, krijojnë një kulturë në të cilën sjellja joetike bëhet e pranueshme ose në të cilën ajo sjellje edhe inkurajohet. Kjo çon në paaftësinë për të mirëmbajtur disiplinën dhe në mbizotërimin e sjelljes joetike që rezulton në viktima civile dhe efektivitet të reduktuar operacional. Në kontekstin e shfrytëzimit dhe abuzimit seksual, forcat e sigurisë mund të kërkojnë shërbime seksuale nga vendasit në këmbim të sigurimit të ushqimit, parave ose mbrojtjes. Kjo praktikë, zakonisht e referuar si “sextortion” (detyrim seksual), kuptohet si shfrytëzim seksual dhe abuzim për përfitime personale. Prandaj, ajo mund të kuptohet si një formë e korrupsionit.⁵⁰ Forcat e sigurisë mund të përpiqen të korruptojnë familjet dhe bashkësitë e viktimave të dëmit kolateral në mënyrë që ata të mos raportojnë incidente të tilla në media ose tek autoritetet lokale. Në përgjithësi, shfrytëzimi seksual dhe abuzimi mund të rezultojnë në mangësi që

48 Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës. 2006. Rekomandimi 1742 (2006) Të drejtat e njeriut të pjesëtarëve të forcave të armatosura. Paragrafi. 3. Në dispozicion <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?file-id=17424&lang=en#:~:text=Members%20of%20the%20armed%20forces%20cannot%20be%20expected%20to%20respect,guaranteed%20within%20the%20army%20ranks>

49 Kjo pjesë bazohet në draft-artikullin e paraqitur për NATO BI Compendium II: Grazvydas Jasutis, Ndikimi i shkeljeve të të drejtave të njeriut në operacionet (që do të publikohet në vitin 2022).

50 Nansi, Hendri. 14 prill 2020. Sextortion: shkelje seksuale apo shkelje korrupsioni? Transparency International. Në dispozicion në: <https://www.transparency.org/en/blog/sextortion-sexual-offence-or-corruption-offence>

ndikojnë në efektivitetin operacional dhe paaftësinë e paqeruajtësve për të kryer detyrat e tyre rutinë. Në mënyrë të ngjashme, shkeljet e të drejtave të njeriut të të paraburgosurve mund të shoqërohen me rreziqe në rritjen e korrupsionit: të paraburgosurit gjithashtu mund të marrin ryshfet nga personeli korrektues ose forcat ndërkombëtare për t'u liruar ose për të mos u transferuar tek autoritetet lokale.

Shkeljet e të drejtave të njeriut mund të dëmtojnë reputacionin e shteteve dhe organizatave ndërkombëtare të përfshira në misionet dhe operacionet ushtarake ndërkombëtare. Kur raportohen në masmediat, shkeljet e tilla mund të nxisin qeveritë, aktivitetet e të drejtave të njeriut dhe organizatat e shoqërisë civile për të kërkuar ndryshime të politikave dhe rritje të llogaridhënies. Në raste ekstreme, kombet kanë tërhequr kontingjentet e tyre kombëtare nga misionet dhe operacionet ushtarake ndërkombëtare. Ndërsa një reagim i tillë mund të jetë i nevojshëm, ai mund të minojë efektivitetin operacional të misioneve dhe operacioneve në fjalë, duke e bërë më të vështirë arritjen e synimeve të misionit. Misioni i KB-së në Haiti, për shembull, u përball me zemërimin publik mbi akuzat se trupat e KB-së të Uruguajit kanë përdhunuar një 18-vjeçar vendas. Presidenti i Haitit, Martelly, pranoi se Haiti ende kishte nevojë për paqeruajtës, por bëri thirrje për një ripërkufizim të rolit të tyre të ardhshëm dhe për krijimin e një force sigurie haitiane për t'i zëvendësuar përfundimisht ata⁵¹. Autorët e dyshuar iu qasën familjes së viktimës dhe u përpoqën të korruptonin familjen për të mos e raportuar ngjarjen në media, ose tek autoritetet lokale, diçka që përkeqësoi më tej besueshmërinë e operacioneve dhe që rrezikonte sigurinë e paqeruajtësve në terren. Në rast tjetër, ka tërheqje të plotë të forcave. Në shtator 2021, Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së Antonio Guterres urdhëroi riatdhesimin e menjëhershëm të gjithë kontingjentit paqeruajtës të KB-së nga Gaboni, që po shërbente në Republikën e Afrikës Qendrore, pas raporteve të besueshme të abuzimit seksual nga disa prej 450 anëtarëve të saj dhe akuzave të tjera⁵², për të kaluarën. Largimi i gjithë kontingjentit ishte i dëmshëm pasi ndërpreu seriozisht aktivitetet operationale dhe shkaktoi një paaftësi të përkohshme për të përmbushur detyrat rutinë.

Sapo të dëmtohet kredibiliteti i një misioni ose operacioni ushtarak ndërkombëtar, vendet që kontribuojnë me trupa mund të tërheqin mbështetjen. Kjo mund të jetë ose për shkak të shqetësimeve të besueshme për shkeljet e të drejtave të njeriut, presionit të

51 Joseph Guylle Delva. 6 shtator 2011. Paqeruajtësit e Kombeve të Bashkuara në Haiti përballen me protesta për dyshime për përdhunim. Reuters. Në dispozicion në: <https://www.reuters.com/article/uk-haiti-uruguay-un-idUKTRE-7844HQ20110906>

52 France 24. 15 shtator 2021. KB tërheq paqeruajtësit e Gabonit nga Republika e Afrikës Qendrore pas pretendimeve për abuzim seksual. Në dispozicion në: <https://www.france24.com/en/af-rica/20210915-un-withdraws-gabon-peace-keepers-from-car-after-sex-abuse-claims>

brendshëm politik, ose një kombinim i të dyjave. Financimi mund të vuajë, madje edhe financimi afatgjatë i nevojshëm për stabilizimin e një vendi të sapo dalë nga konflikti. Më tej, shkeljet e të drejtave të njeriut mund të dëmtojnë prestigjin e profesionit ushtarak në tërësi duke njolllosur besueshmërinë e forcave të sigurisë në përgjithësi, shumica dërrmuese e të cilëve veprojnë me ndershmëri dhe integritet. Aktualisht, Federata Ruse po konsideron një mobilizim total, në luftën e saj toksike në Ukrainë. Ajo ka dëmtuar prestigjin e profesionit ushtarak dhe ka penguar aftësinë e vet për të gjeneruar forca nga profesionistët e trajnuar.

Humbja e besueshmërisë për shkak të shkeljeve të të drejtave të njeriut dhe të DNH-së mund të çojë në përgjigje nga bashkësia ndërkombëtare dhe mobilizimin e saj kundër një shteti të caktuar. Përgjigjet mund të marrin forma të ndryshme. Për shembull, në rastin e agresionit të Rusisë kundër Ukrainës në vitin 2022, faza fillestare e pushtimit nga FR nuk rezultoi me arritjen e objektivave të rëndësishme ushtarake. Prandaj, agresioni ushtarak ka përfshirë një intensifikim të shënjestrimit të infrastrukturës civile nga FR: kanë pasuar viktimat civile dhe shkeljet e rënda të së Drejtës Ndërkombëtare Humanitare. Për shembull, forcat ruse pushtuan Buça-n ndërsa Human Rights Watch gjeti prova të gjera të ekzekutimeve, vrasjeve të tjera të paligjshme, zhdukjeve me forcë dhe torturave, të cilat, të gjitha, do të përbënin krime lufte dhe krime të mundshme kundër njerëzimit⁵³. Imazhet nga Buça inkurajuan vendet e tjera për të ndihmuar Ukrainën në luftën e saj për vetë-mbrojtje dhe për të mbështetur përpjekjet e saja për të mposhtur Rusinë përmes ndihmës ushtarake shtesë, sanksioneve dhe llogaridhënies⁵⁴. Përpara fillimit të luftës, tre shtete po e ndihmonin në mënyrë të konsiderueshme Ukrainën me pajisje mbrojtëse. Ky numër tani është rritur në tridhjetë e pesë⁵⁵. Përgjigjet e tjera mund të çojnë në përjashtimin e një shteti të caktuar nga platformat ndërkombëtare. Për shembull, pas shkeljeve të shfrenuara të të drejtave të njeriut në Ukrainë, më 7 prill 2022 anëtarët e OKB-së votuan për të dëbuar Rusinë nga Këshilli i OKB-së për të Drejtat e Njeriut.

Shkeljet e të drejtave të njeriut dhe të drejtës ndërkombëtare humanitare nga forcat e armatosura antagonizojnë popullsinë lokale. Bashkësitë lokale: dekurajohen të ndajnë informata me forcat e armatosura;

53 Human Rights Watch. 21 prill 2022 Ukrainë: Shtegu i vdekjes i forcave ruse në Buça. Në dispozicion në: <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

54 Dan Baer. 5 prill 2022. Bucha rrit tërheqjen morale për Perëndimin për të ndihmuar Ukrainën. Carnegie. Në dispozicion në: <https://carnegieendowment.org/2022/04/05/bucha-increases-moral-pull-for-west-to-aid-ukraine-pub-86815>

55 Ibid.

kanë më shumë gjasa të protestojnë dhe të rebelohen kundër pranisë dhe operacioneve të tyre; dhe kanë më shumë gjasa të rreshtohen me anën tjetër. Aftësia e ISAF e NATO-s për të marrë informata të zbulimit në Afganistan (në nivel të Ekipit provincial të rindërtimit-PRT) ka vuajtur pasi viktimat civile kanë dekurajuar bashkësitë lokale dhe aktorët nga ndarja e inteligjencës shumë të nevojshme me forcat shumëkombëshe, dhe herë pas here kanë shtyrë bashkësitë lokale në duart e forcave anti NATO. Në Afganistan, hulumtuesit gjetën prova të forta se ekspozimi lokal ndaj viktimave civile të shkaktuara nga forcat ndërkombëtare shkaktoi rritje të dhunës kryengritëse në një afat të gjatë: kjo u quajt “efekti hakmarrës”⁵⁶. Në qershor 2008, pak pasi gjenerali David McKiernan mori komandën, ISAF u përfshi në dy incidente të profilit të lartë, duke rezultuar në viktima të shumta civile⁵⁷. Informatat mbi këto ngjarje nga OJQ-të lokale, talebanët dhe organizatat ndërkombëtare ndryshonin në mënyrë aq dramatike nga të dhënat e ISAF-it kështu që ISAF-i pa nevojën për veprim⁵⁸. Kjo çoi në krijimin dhe zbatimin e Qelizës për ndjekjen e viktimave civile në vitin 2008 brenda ISAF, e cila mbledh të dhëna për viktimat civile. Ky mekanizëm rezultoi me dhënien e direktivave dhe udhëzimeve të reja taktike nga ISAF dhe NATO në një përpjekje për të zvogëluar numrin e viktimave civile⁵⁹. Si rezultat, përqindja e viktimave civile të shkaktuara nga forcat pro-qeveritare ranë dukshëm në vitin e ardhshëm. Në vitin 2009, komandanti i ri i ISAF, gjenerali amerikan Stanley McChrystal, deklaroi se mbrojtja e civilëve ishte qëllimi kryesor i misionit. Më 6 korrik 2009, lëshoi një direktivë taktike, e cila deklaronte se “Unë kam pritje që në të gjitha nivelet të shqyrtojë dhe kufizojë përdorimin e forcës siç është mbështetja ajrore nga afër kundër komplekseve të banimit dhe lokacioneve të tjera që mund të reduktojnë viktimat civile në përputhje me këtë udhëzim. Komandantët duhet të peshojnë përfitimin e përdorimit të mbështetjes së afërt ajrore kundrejt kostos së viktimave civile, të cilat në afat të gjatë e bëjnë më të vështirë suksesin e misionit dhe e kthejnë popullin afgan kundër nesh”⁶⁰. Viktimat civile dhe shkeljet e të drejtave të njeriut ushqejnë, siç e kemi parë më lart,

56 Luke N. Condra, Joseph H. Felter, Radha K. Iyengar, Jacob N. Shapiro. Korrik 2010. Efekti i viktimave civile në Afganistan dhe Irak [punim 16152]. Byroja kombëtare për kërkime ekonomike. Në dispozicion në: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w16152/w16152.pdf

57 Qendra për civilët në konflikt. 2014. Gjurmimi i dëmit civil: Analiza e përpjekjeve të ISAF-it në Afganistan. Në dispozicion në: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2017/09/ISAF_Civilian_Harm_Tracking.pdf

58 Ibid.

59 KNKK (Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq). 2014. Afganistan, zbatim i një Qelize për ndjekjen e viktimave civile. Në dispozicion në: <http://ihl-in-action.icrc.org/case-study/afghanistan-implementation-civilian-casualty-tracking-cell>

60 NATO (Organizata e Traktatit të Atlantikut të Veriut). 6 korrik 2009. Direktiva taktike e ISAF. Në dispozicion në: https://www.nato.int/isaf/docu/official_texts/Tactical_Directive_090706.pdf

kryengritjen dhe ngadalësojnë ritmin operacional. Bashkësitë lokale protestojnë dhe kanë më shumë gjasa të lidhen me luftëtarët. Për shembull, në prill të vitit 1995, ushtarët e dehur rusë filluan një tërbim në Semashki (Çeçeni), duke hedhur granata në bodrumet e mbushura me gra dhe fëmijë, duke vrarë më shumë se 100 civilë⁶¹. Kjo nxiti shumë protesta në Rusi, në të cilën ushtarët u krahasuan me nazistët dhe rritën kryengritjen në fshatrat fqinje.

Këta shembuj tregojnë qartë mënyrat e ndryshme në të cilat shkeljet e të drejtave të njeriut minojnë efektivitetin operacional të forcave të armatosura dhe zvogëlojnë gjasat e suksesit të një misioni. Në anën tjetër, qeverisja e mirë në sektorin e sigurisë, mbrojtja e të drejtave të njeriut të pjesëtarëve të forcave të armatosura si dhe të siguruarit që sjellja e tyre të jetë në përputhje me të drejtat e njeriut, në përgjithësi në fund kontribuon në synimet e forcave të armatosura dhe sigurinë e shtetit.

6. Si mbikëqyrja parlamentare dhe e shoqërisë civile mbështet sigurinë shtetërore

Burimet e Qendrës së Gjenezës për qeverisje në sektorin e sigurisë (DCAF) pohojnë se mbikëqyrja e sektorit të sigurisë është një tipar thelbësor i një shteti solid demokratik. Mbikëqyrja siguron që burimet shtetërore të menaxhohen në mënyrë efikase dhe efektive. Personeli i sektorit të sigurisë sillet me nder dhe integritet, krimet zbulohen dhe korrigjohen ndërsa ata që i kryejnë mbahen përgjegjës. Këtu, le të diskutojmë rolin e parlamenteve dhe shoqërisë civile për të ndihmuar në krijimin e agjencive të përgjegjshme dhe efikase të sigurisë.

6.1 Parlamentet

Përgjegjësia kryesore e një parlamenti është të përpiqet vazhdimisht të ndërtojë dhe rindërtojë mekanizmat e llogaridhënies dhe të vlerësojë nëse po respektohen interesat kombëtare dhe premtimet zgjedhore. Funkzioni i mbikëqyrjes parlamentare është, në thelb, të ushtrojë presion të vazhdueshëm mbi zyrtarët qeveritarë për të qenë efikas dhe për të shmangur menaxhimin e keq, humbjet dhe abuzimin⁶². Roli

61 Reliefweb. 26 gusht 1996. Të mbijetuarit e qytetit çeçen jetojnë mes hirit dhe rënojave të sulmeve ruse. Në dispozicion në: <https://reliefweb.int/report/russian-federation/chechen-towns-survivors-live-amid-ashes-and-rubble-russian-attacks>

62 Teodora Fuior. 2022. Kapitulli 3. Mjetet dhe mundësitë për mbikëqyrjen parlamentare të industrisë së mbrojtjes. Në G. Jasutis, T. Fuior, T. Tagarev. Mbikëqyrja parlamentare e industrisë kombëtare të mbrojtjes. 2022. Në dispozicion në: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliamentary->

i saj është të zhvillojë aftësitë dhe mekanizmat e sigurisë shtetërore dhe të sigurojë që procesi zhvillimor të jetë llogaridhënës, me kosto të efektshme dhe të funksionojë në dobi të qytetarëve. Parlamentet sigurojnë mbikëqyrje demokratike: duke siguruar që ligjet po ndiqen; duke shqyrtuar nëse politikat dhe ligjet përmbushin qëllimin e tyre; duke kontrolluar që burimet të përdoren në mënyrë efikase; dhe duke përcaktuar prioritetet për sigurimin e shtetit dhe atë njerëzor. Parlamentet mund të përdorin fuqitë e tyre për të verifikuar nëse ligjet dhe politikat mbi sigurinë po zbatohen në mënyrë efektive dhe a kanë efektin e synuar⁶³.

Në një aspekt praktik, parlamentet ndonjëherë e miratojnë zyrtarisht politikën e jashtme të qeverisë në fushën e sigurisë⁶⁴. Dokumentet strategjike si Programi i Qeverisë, Strategjia e sigurisë kombëtare, Rishikimi i mbrojtjes ose Libri i bardhë për mbrojtjen formojnë politikën e sigurisë kombëtare në një afat të gjatë. Në bazë të një vlerësimi të kërcënimit, këto dokumente dhe të tjera si këto, përcaktojnë interesat e sigurisë kombëtare dhe përcaktojnë detyrat me prioritet për agjencitë e sektorit të sigurisë. Ato mund të tregojnë nivelin e shpenzimeve të mbrojtjes, numrin maksimal të personelit të punësuar në forcat e sigurisë, nevojën për blerjen e armëve dhe nivelin e pjesëmarrjes kombëtare në operacionet ushtarake dhe civile në mbështetje të paqes. Këto dokumente krijojnë një kornizë të përgjithshme për sigurinë shtetërore dhe ndikojnë në zhvillimin e aftësive. Për më tepër, parlamentet mund të krijojnë ose përmirësojnë kornizat ligjore për sektorin e mbrojtjes për të mbështetur QSS të mirë dhe ata mund të sigurojnë një qasje më gjithëpërfshirëse dhe më të përgjegjshme⁶⁵.

OversightNational- DefenceIndustry_EN.pdf

- 63 DCAF (Qendra e Gjenevës për Qeverisje në Sektorin e Sigurisë). SSR background-er 'Parliaments'. Në dispozicion në: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ParliamentaryOversightNationalDefenceIndustry_EN.pdf
- 64 Teodora Fuior. 2021. Kapitulli 2. Mbikëqyrja parlamentare e inteligjencës ushtarake. Në G. Jasutis, T. Fuior, M. Vashakmadze. Mbikëqyrja parlamentare e inteligjencës ushtarake. 2021. Në dispozicion në: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ParliamentaryOversightMilitaryIntelligence_jan2021.pdf
- 65 DCAF (Qendra e Gjenevës për Qeverisje në Sektorin e Sigurisë). SSR background-er 'Parliaments'. Në dispozicion në: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ParliamentaryOversightNationalDefenceIndustry_EN.pdf

Parlamenti i Lituaniës rrit shpenzimet për mbrojtje në 2.52 për qind të BPV-së

Në maj të vitit 2022, parlamenti lituanëz, Seimas, miratoi njëzëri një propozim për të rritur fondet e mbrojtjes kombëtare të vitit në 2.52 për qind të BPV-së. Amendamenti për buxhetin, i vitit 2022, që ndanë 298 milionë euro fonde shtesë për mbrojtjen kombëtare, kaloi në Seimas me 123 vota për, asnjë kundër dhe asnjë abstenim. Amendamenti i lejon shtetit të marrë hua fonde për angazhimet e veta të anëtarësisë në NATO, sigurimin e alokimeve për mbrojtje në 2.52 përqind të BPV-së. Buxheti fillestar ndau pak më shumë se 1.2 miliardë euro, ose 2.05 për qind të BPV-së, për Ministrinë e Mbrojtjes. Ministria e Mbrojtjes në një njoftim për shtyp tha se do të shpenzohen rreth 257.6 milionë euro nga fondet shtesë për blerjen e armatimeve, pajisjeve dhe municioneve të nevojshme për Forcat e Armatosura të Lituaniës, ndërsa pjesa tjetër do të shkojë drejt pritjes së trupave të NATO-s në Lituani. Sipas ministrit të mbrojtjes, Arvydas Anušauskas, 158.5 milionë euro do të shpenzohen për armatime, 66.8 milionë euro për blerjen e municionit, 10.7 milionë euro për sigurinë kibernetike dhe 21.6 milionë euro për gjëra të tjera, si jelekë antiplumb, pajisje komunikimi dhe pajisje mjekësore. “Fondet shtesë për mbrojtjen kombëtare do të na lejojnë të sjellim përpara disa nga blerjet e planifikuara më parë të armatimeve të nevojshme për të forcuar aftësinë mbrojtëse të Forcave të Armatosura të Lituaniës si dhe për të pritur trupa shtesë të NATO-s që vijnë në Lituani”, tha Anušauskas.

<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1647017/lithuania-raises-defence-spending-to-2-52-percent-of-gdp>

6.2 Si kontribuon angazhimi i shoqërisë civile në efektivitetin operacional dhe në sigurinë shtetërore

Shpesh nënvlerësohet kontributi i shoqërisë civile në efektivitetin operacional dhe sigurinë e shtetit. Megjithatë, më gjerësisht në praktikë, puna dhe ekspertiza e shoqërisë civile mund të jenë të dëmshme për efektivitetin operacional të forcave të armatosura, suksesin e misionit të tyre dhe sigurinë shtetërore. Shoqëria civile për sa i përket rëndësisë së saj për sektorin e mbrojtjes dhe të sigurisë përkufizohet si: “grupime vullnetare shoqëruese në një shoqëri dhe shprehja publike e prioriteteve, ankesave dhe vlerave të interesit mbi të cilat bazohen këto shoqata”⁶⁶. Ato mund të përfshijnë institute kërkimore, organizata joqeveritare, fondacione të pavarura, grupe të bazuara në besim, grupe të avokimit publik, sindikata, shoqata

66 Samuel Flückiger. 2008. Forcat e Armatosura, shoqëria civile dhe kontrolli demokratik: konceptet dhe sfidat. Biroja Ndërkombëtare e Paqes. f.5. Në dispozicion në: <https://www.ipb.org/wp-content/uploads/2017/10/Armed-forces-civil-society-and-democratic-control-Samuel.pdf>

filantropike dhe grupe të tjera të interesit të bazuara në identitet.

Shoqëria civile përfshin një shumëllojshmëri aktorësh që veprojnë në një mënyrë ndryshe dhe me synime të ndryshme. Si e tillë, është vështirë të përgjithësohet kontributi i saj në efektivitetin operacional të forcave të armatosura dhe sigurisë shtetërore. Ndonëse nuk përjashtojnë njëra-tjetrën, aktivitetet kryesore të shoqërisë civile mund të dallohen si: 1) ato që mbështesin aktivitetet e sektorit të mbrojtjes; dhe 2) ato që shërbejnë për të informuar publikun e gjerë dhe për të ruajtur mbikëqyrjen e sektorit të mbrojtjes. Sa i përket të parës, shoqëria civile posedon ekspertizë të larmishme për tema specifike ose për kontekstin lokal nga i cili mund të përfitojë sektori i mbrojtjes.

- **Ofrimi i këshillave politike dhe ligjore:** Shoqëria civile mund të mbështesë parlamentet dhe Ministritë e Mbrojtjes në zhvillimin e reformave ligjore dhe politike në përputhje me parimet e qeverisjes së mirë, të cilat lehtësojnë kontrollin demokratik të sektorit të mbrojtjes dhe që sigurojnë efektivitetin dhe efikasitetin e tij. Për shembull, pas vitit 2014, kur qeveria ukrainase vendosi të vazhdojë me reformën e sektorit të mbrojtjes, një koalicion i OJQ-ve dhe ekspertëve të quajtur Paketa e Reanimacionit të Reformave, u paraqit si vullnetar për të mbikëqyruar zbatimin e reformave. Disa vullnetarë kanë ndihmuar aspektet e saj logjistike. Për shembull, ekspertët morën rolin e konsulentëve për të ndihmuar Ministrinë e Mbrojtjes në kalimin në një sistem prokurimi online (ProZorro). Qëllimi ishte promovimi i transparencës dhe lufta me korrupsionin dhe nepotizmin.⁶⁷
- **Këshillim mbi proceset dhe strukturat brenda sektorit të mbrojtjes:** Shoqëria civile mund të ndihmojë në zhvillimin e proceseve dhe strukturave që lehtësojnë profesionalizmin dhe integritetin e sektorit të mbrojtjes. OShC-të që merren me etikën dhe menaxhimin e sektorit të sigurisë mund të kontribuojnë me ekspertizën e tyre në zhvillimin e kornizave etike për Ministritë e Mbrojtjes, në veçanti kodet e etikës dhe sjelljes.
- **Rritja e ndërgjegjësimit për nevojat e sigurisë të shoqërisë civile:** Shoqëria civile zotëron ekspertizë teknike të cilën rrallë e shfrytëzon sektori i mbrojtjes. OShC-të e specializuara, shpesh të përbëra nga ish-praktikues, mund të kontribuojnë në analizimin e kërcënimeve të sigurisë kombëtare dhe në formulimin e propozimeve që u përgjigjen nevojave dhe sfidave të sigurisë së shoqërisë. Për shembull, OShC-të në Ballkanin Perëndimor kanë nxjerrë përmbledhje të politikave që

67 Isabelle Facon. 2017. Reformimi i mbrojtjes ukrainase: Nuk ka mungesë të sfidave. Ifri. Në dispozicion në: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/facon_reforming_ukrainian_defense_2017.pdf, p.13

identifikojnë sfidat, propozojnë zgjidhje dhe që kontribuojnë në njohuritë e menaxhimit të sektorit të sigurisë në luftën kundër terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.⁶⁸ Ekipet provinciale të rindërtimit (PRT), të krijuara si pjesë e reagimit operacional të NATO-s në Afganistan, hapën dyert e tyre për shoqërinë civile me sukses të përzier. Edhe pse shumë organizata shfrytëzuan rastin nga mundësia për t'u koordinuar me PRT-të, të tjerë preferonin të shkonin vetë dhe të shmangnin çdo kontakt me ushtrinë⁶⁹. Shkëmbimi i informatave ishte me rëndësi të madhe për PRT-të, pasi herë pas here ai përfshinte informacion mbi sulmet e mundshme vetëvrasëse dhe ndihmonte në përgatitjen e masave parandaluese dhe shpëtimin e jetës së ushtarëve.

- **Mbështetja e drejtpërdrejtë operationale:** OShC-të mund të shfrytëzojnë pozicionin e tyre për të rritur mbështetjen publike për aktivitetet operationale të forcave të armatosura. Për shembull, një OJQ ukrainase Blue/Yellow ka mbështetur forcat e armatosura të Ukrainës që nga viti 2014 duke mbledhur fonde për t'u siguruar ushtarëve dhe vullnetarëve ukrainas furnizime jo-vdekjeprurëse: këto përfshijnë helmata, optikë, pajisje për shikim nate, mjekësi taktike, automjete, dronë, veshje dhe jelekë antiplumb. Që nga korriku 2022, janë mbledhur 32 milionë euro.
- **Zbatimi i aktiviteve mbështetëse:** Ndërsa aftësitë e OShC-ve që mbështesin drejtpërdrejtë operationet e forcave të armatosura janë të kufizuara, ka një larmi të madhe të aktiviteve mbështetëse që ata mund të kryejnë, të cilat përfundimisht forcojnë sektorin e mbrojtjes dhe sigurinë kombëtare. Për shembull, një OShC ukrainase Lidhja e Oficerëve ka realizuar seminare për rehabilitim psikologjik të drejtuar nga psikologë të trajnuar për të ndihmuar ushtarakët dhe gratë të ripërshtaten pas kthimit nga zonat e konfliktit dhe për të njohur simptomat e Sindromës të Stresit Post-traumatik.⁷⁰ Aktivitete të tilla mund të ndihmojnë në rritjen e reputacionit të forcave

68 Shihni për shembull, CSF Policy Brief No. 05, prill 2018. Çështjet e sigurisë në Ballkanin Perëndimor. Forumi i shoqërisë civile i serisë së Samitit të Ballkanit Perëndimor. Në dispozicion në: <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2018/06/CSF-PB-05-Security-Issues-in-the-Western-Balkans.pdf>

69 Michael J. Dziedzic dhe Colonel Michael K. Seidl. 2005. Ekipet provinciale të rindërtimit: Marrëdhëniet ushtarake me organizatat ndërkombëtare dhe jo-qeveritare në Afganistan. Instituti për Paqe i Shteteve të Bashkuara të Amerikës. Në dispozicion në: <https://www.usip.org/publications/2005/08/provincial-reconstruction-teams-military-relations-international-and#:~:text=Provincial%20Reconstruction%20Teams%20have%20confronted%20a%20cluster%20of,international%20civil-ian%20assistance%20providers%20and%20international%20military%20forces.>

70 Europe Diplomatic. 2017. Ndihma e NATO-s për ushtarët ukrainas me Sindromën e çregullimit post traumatik. Në dispozicion në: <https://europediplomatic.com/tag/league-of-officers/>

të armatosura, të rrisin gjasat që njerëzit të bashkohen me forcat e armatosura ose të kthehen tek ato. Gjithashtu mund të zbusin pasojat e tjera negative (p.sh., përqindjen e vetëvrasjes, aktivitetin kriminal dhe agresionin).

Përfundim

Zbatimi i parimeve të qeverisjes së mirë të sektorit të sigurisë ndihmon demokracitë të balancojnë në mënyrë adekuate mbrojtjen e të drejtave dhe lirive me sigurinë shtetërore. Shoqëritë e hapura dhe liberale besojnë se këto nuk përjashtojnë njëra tjetrën, ndryshe nga regjimet autoritare që shesin narrativë “njëra në dëm të tjetrës” që kërkojnë nga qytetarët e tyre të sakrifikojnë liritë individuale për hir të sigurisë shtetërore. Do të ishte e papërshtatshme të përkufizohej lidhja e qeverisjes me sigurinë shtetërore në aspektin e kalkulimit nëse një shtet është pak a shumë i sigurt. Por sigurisht që do të ishte e përshtatshme të hulumtohej se si parimet e qeverisjes së mirë kontribuojnë në zvogëlimin e rrezikut të dështimit në sigurimin e sigurisë shtetërore dhe në rritjen e perspektivave të mirëqenies së përgjithshme të shoqërisë.

“Lufta në Ukrainë na ndihmon të njohim dhe të vlerësojmë dëmin e jashtëzakonshëm që i është bërë personelit ushtarak dhe të sigurisë shtetërore që nuk zbatojnë QSS dhe nuk respektojnë të drejtat e njeriut. Ne gjithashtu mund të dallojmë shkallën deri ku është komprometuar thellësisht siguria e kombit nga këto qëndrime dhe forma dëmtuese të sjelljes. Tradhtia e vlerave thelbësore dhe parimeve etike të profesionit të armatës dhe zinxhirit komandues (udhëheqësisë) minojnë sigurinë e kombeve dhe popujve që varen nga kompetenca dhe integriteti i këtyre shërbimeve.

Me gjithë fjalët boshe që i kushtohen etikës dhe me pak të kuptuar të asaj se çfarë është etika ose çfarë përfshin, shërbimet ushtarake janë shumë shpesh përplot korrupsion, me mungesë të transparencës dhe demonstrim të dobët të udhëheqjes. Joprofesionalizmi, fatkeqësisht, është shpesh gjendja e zakonshme. Kjo është e përhapur në botën e korporatave me të cilën merren forcat e armatosura dhe nga radhët e të cilave nxirret udhëheqësia e korporatave. Siguria kombëtare varet nga aftësia profesionale dhe integriteti. Qeverisja e dobët e sektorit të sigurisë në formën e mungesës së përkushtimit profesional dhe integritetit personal rrezikon të minojë sigurinë e shtetit dhe pengon performancën e forcave të saj të sigurisë.

Mbikëqyrja e sektorit të sigurisë është jetike në një shtet solid demokratik dhe në agjencitë efikase të sigurisë. Mbikëqyrja parlamentare së bashku me kontributin e shoqërisë civile: sigurojnë që burimet shtetërore të menaxhohen në mënyrë efikase dhe efektive;

që personeli i sektorit të sigurisë të sillet me nder dhe integritet; që të zbulohen dhe korrigjohen ligësitë; që të respektohen të drejtat e njeriut; dhe që ata që i kryejnë ato të mbajnë përgjegjësi.

DCAF Geneva Centre
for Security Sector
Governance

www.dcaf.ch

DCAF - Geneva Centre for Security Sector Governance

Chemin Eugène-Rigot 2E

P.O. Box 1360

CH-1211 Genève 1